

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

СТЕПАНОВ В. В.

*доктор філософії (Філологія),
Сумський державний університет*

МОВА ЯК ЗАСІБ МАНПУЛЯЦІЇ В ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ І ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасному світі неабияке значення має мова як фактор єднання соціуму. Гуртуючи людей, мова здатна не тільки інтегрувати спільноту, але й керувати нею відповідно до потреб зацікавлених сторін у владних колах. Іншими словами, мова є своєрідним засобом, зброєю в процесах державотворення і політичних трансформацій [2].

Фігуруючи у політичному континуумі, мова налаштовує інтереси нації, скеровує їх на досягнення конкретних цілей. У такому аспекті вона стає інструментарієм пропаганди – поширення світогляду, тверджень, теорій, фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи [4].

В умовах історичного розвитку людства загалом і поточної ситуації на міжнародній арені зокрема пропаганда набуває особливого сенсу в процесах державотворення і політичних трансформацій, коли країна, долаючи труднощі, виживає і прогресує в якісному аспекті. Одними з найбільш суттєвих викликів долі в житті країни виступають воєнні конфлікти. У таких ситуаціях необхідна максимальна мобілізація політичного, економічного, наукового,

культурного, морального потенціалу, що стає можливим завдяки мовним ресурсам та засобам масової інформації.

Тим не менш, коли нація прагне перемогти в конфлікті, суспільна пропаганда може використовуватися не лише з благою метою. Нерідко трапляються випадки, що керівництво держави зловживає своїми повноваженнями, ставлячи власні пріоритети вище суспільних або просуваючи відверто осудні ідеї. Така проблема потребує роз'яснення: чому посадовці маніпулюють мовою і що саме приховується за такою маніпуляцією?

На наш погляд, головна причина маніпуляції мовою криється в спробах приховати відповідальність за прийняті політичні рішення, адже саме відповідальність (у тому числі й кримінальна) покладається за будь-які дії в керуванні країною. В таких випадках керівництво держави може вдаватися до конкретних мовних прийомів маніпуляції, типологію яких ми пропонуємо розглядати в лексичному, граматичному та стилістичному аспектах. Пропонована класифікація перекликається з ідеями рівневої стратифікації мови (фонетичний, лексичний, граматичний рівні тощо) [3].

До лексичних засобів маніпуляції ми відносимо евфемізми – нейтральні слова, що застосовуються для заміни недоцільних слів. Традиційно виступаючи інструментом політкоректності (манера поважного спілкування до членів своєї або іншої культури: *афроамериканець* замість *негр*; *обмежено дієдатний* замість *інвалід*), евфемізми міцно вкорінилися в політичну сферу для приховання агресивних намірів або силових способів впливу.

Так, у сенсі воєнних конфліктів історична перспектива показує, що *Голокост* (масове знищення євреїв) у часи Третього Райху називали *остаточним вирішенням єврейського питання*. У таємному протоколі до Пакту Молотова-Ріббентропа від 23 серпня 1939 року, *домовлений поділ Східної Європи* завуальовано прописували як *територіально-політичну перебудову*. *Вторгнення в Польщу* під час Другої світової війни Німеччина називала *превентивним заходом*.

Сучасність також багата на приклади лексичної маніпуляції у політичних конфліктах. Так, можемо перелічити низку пропагандистських штампів Російської Федерації, де евфемізми маскували відверто ворожі дії на міжнародній арені:

- а) *анексія Криму – приєднання Криму до РФ;*
- б) *спеціальна військова операція – повномасштабне вторгнення, війна;*
- в) *денацифікація – повалення конституційного ладу, зміна влади;*
- г) *демлітаризація – знищення збройних сил;*
- г) *удари по центрах прийняття рішень – знищення політичної еліти.*

Окрім евфемізмів, перекладати відповідальність можуть стилістичні прийоми. Одним із них є метонімія – перенесення за суміжністю. Маніпулятивний ефект має метонімічна пара «множина – одина», коли відповідальність особи або групи осіб перекладається на всю державу:

Більшість українців підтримують вступ до ЄС – Україна за вступ до ЄС;

Депутати прийняли закон – Україна прийняла закон.

Аналогічний відтінок має граматичний апарат мови. Зокрема, дієслівні категорії особи і числа яскраво засвідчують маніпулятивні операції із перекладання персональної відповідальності за політичні рішення на колективні плечі:

Я віддав наказ – Ми віддали наказ;

Президент наклав вето – Політики наклали вето / Вся Україна наклала вето.

Помітним засобом владних маніпуляцій виступає також дієслівна категорія стану. Так, звітуючи про важкі рішення, політики намагаються зняти з себе відповідальність, коли замість активного стану використовують пасивний без зазначення ініціатора рішення. Сама такою була в теленовинах подача відомостей про аварію на Чорнобильській АЕС в ефірі передачі *Время* [1]:

На Чернобыльской АЭС произошла авария. Поврежден один из атомных реакторов. Принимаются меры по ликвидации последствий аварии. Пострадавшим оказывается помощь. Создана правительственная комиссия.

Крім того, неабиякий маніпулятивний сенс можуть проявляти дієслівні категорії часу і виду (доконаний, недоконаний). Так, можуть бути дві відповіді на пропозицію підтримати зараз певне політичне рішення: *підтримую* або *підтримаю*. Перший варіант свідчить про добровільний голос, другий – про тиск і попередню домовленість.

Аналогічні маніпуляції проявляє дієслівна категорія виду. *Я прийняв рішення* – особа одноразово виконала і

завершила дію; *Я приймав рішення* – дію виконували багато разів, і точно невідомо, чи успішною була вона.

Окрім цього, маніпуляції спрацьовують через надмірне залучення лексем офіційно-ділового або наукового стилю. Наприклад, спілкуючись канцеляризмами, люди можуть намагатися справити на себе ефект «розумніший і більш досвідчений, ніж насправді».

Так, довге висловлювання та ідентичне коротке можуть маніпулятивно розділити людей на компетентних і некомпетентних.

З приводу Вашого офіційного звернення надаємо Вам відповідь, що відповідно до статті ... Кримінального кодексу України проводяться слідчі дії на момент затримання підозрюваного після вручення йому підозри — Підозрюваного затримали. Ведеться слідство.

Отже, вербальні засоби виступають потужною маніпулятивною зброєю в політичних трансформаціях і аспектах державотворення. Перспективу досліджень вбачаємо у вивченні маніпулятивного ефекту невербальних засобів комунікації.

1. Випуск програми «Время» про аварію на Чорнобильській АЕС. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LN4uRNzxOys>.

2. Жаботинская С. А. Язык как оружие в войне мировоззрений. Майдан – Антимайдан: Словарь-тезаурус лексических инноваций. URL: http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf.

3. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2001. 368 с.

4. Пропаганда (стаття з Вікіпедії). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0>.

ЗМІСТ

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.